

marife

dini arařtırmalar dergisi
Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 20 • sayı / issue: 1 • yaz / summer 2020

İNCELEME
Review

Muhammed Ersöz, Kur'an'da Edilgen Üslup ve Anlam-Yorum İncelikleri*

Esat Sabırlı

Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Bölümü Tefsir Anabilim Dalı
esabirli42@gmail.com | <https://orcid.org/0000-0001-7908-9527>

Geliş Tarihi / Received: 16.04.2020 • Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 17.05.2020

Atıf / Cite as

Sabırlı, Esat. "Muhammed Ersöz, Kur'an'da Edilgen Üslup ve Anlam-Yorum İncelikleri". *Marife* 20/1 (2020), 337-339. <https://doi.org/10.33420/marife.721354>

Bilindiği gibi Kur'an, insanın zihin dünyasına bir 'dil' aracılığıyla iletilmiştir. Bu yönüyle dil, Allah'tan insana doğru gerçekleşen gaybî bildirim yegâne taşıyıcıdır. İlâhî kelâmın, kast-ı mütakellime uygun düşecek tarzda insana iletilmesinde, dilin ifade kalıplarındaki çeşitliliğin son derece önemli bir rolü vardır. Yüksek bir fesahat düzeyine sahip olan Kur'an'ın anlamı, ancak zengin üslup özellikleri ve güçlü ifade kabiliyetleri olan bir dil sayesinde beşerin idrakine sunulabilir. Arapçanın, zikri geçen niteliklere sahip olduğunu görebilmek için, gerek nüzul döneminde yaşayan Arapların dilsel yetkinlerine tanıklık eden şiir ve hitabet gibi edebî sanatlarla, gerekse Kur'an'ın metnine bir göz atmak kâfidir.

Muhammed Ersöz'ün incelediğimiz eseri, Arapçanın ifade tarzlarından birisi olan meçhul/edilgen fiil yapısını ve bu yapının Kur'an'ın anlam ve yorumu üzerindeki etkilerini konu edinmektedir. Arap dünyasında kaleme alınan bazı akademik çalışmalarda, Kur'an'da meçhul fiil konusu ele alınmış olmakla birlikte, Türkiye'de bu konuyu tefsirci perspektifiyle inceleyen müstakil bir kitap bulunmamaktadır. Bu itibarla Ersöz'ün çalışmasının, Türkiye ölçeğinde bir ilk olduğunu ve ülkemizdeki tefsir çalışmaları açısından önemli bir boşluğu doldurduğunu söylemek mümkündür.

İçindekiler, önsöz ve bibliyografya dışında giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşan eserin giriş kısmında, meçhul fiilin tanımı ve Arap dilindeki kullanım amaçları ele

* Ersöz, Muhammed. *Kur'an'da Edilgen Üslup ve Anlam-Yorum İncelikleri*. İstanbul: Kitap Dünyası, 2018.

alınmış, ardından, günümüzde meçhul fiilin kullanıldığı alanlara kısaca değinilmiştir. Bahsi geçen konular, okuyucuyu malumata boğmadan makul bir genişlikte ve genel bir çerçeve oluşturacak şekilde derli toplu bir anlatımla ortaya konulmuştur. Meçhul fiilin kullanım amaçları başlığı altında, Mahmut Akkâd'dan aktarılan bilgilerden hareketle söz konusu fiilin, Batı dillerine oranla Arapçada hem daha yaygın kullanıldığı hem de kullanım amaçlarının daha fazla olduğu (s. 19) yönünde kayda değer bir tespitte bulunulmuştur. Kanaatimizce bu önemli tespitin, Akkâd dışında başka referanslarla da desteklenmesi, ayrıca okuyucunun ikna düzeyini artırmak için Arapça ile Batı dilleri arasındaki karşılaştırmalı örneklerin çoğaltılması yerinde bir tercih olacaktır.

Çalışmanın birinci bölümü "Kur'an'da Mechûl Fiiller" başlığını taşımaktadır. Bu bölümün birinci alt başlığında meçhul fiilin ve ism-i mef'ûlün Kur'an'daki kullanım sayıları ve bu sayıların konular üzerindeki yüzdeler dağılımı, istatistikî bilgiler eşliğinde verilmiştir. Azımsanamayacak bir çaba sonucunda ulaşıldığı anlaşılan bu verilerin, hem yazarın emeğini somut bir şekilde tebellür ettirmesi hem de okuyucuya daha fazla yarar sağlaması bakımından tabloya dönüştürülmesi düşünülebilir.

Birinci bölümün ikinci alt başlığında, Kur'an'da meçhul fiil kullanımının sebep ve amaçları etrafı bir şekilde tetkik edilmiştir. Ağırlıklı olarak temel kaynaklara müracaatla gerçekleştirilen bu tetkik neticesinde, Kur'an'da meçhul fiilin on yedi farklı amaçla kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca Kur'an'daki meçhul fiillerin kullanım amaçlarını belirleme işinin nihayetinde içtihadı dayandığı vurgulanmış, böylelikle, tespit edilen rakamın değişkenlik gösterebileceğine işaret edilmiştir. (s. 33) Meçhul fiilin yazar tarafından tespit edilen sebep ve amaçları; îcâz ve ihtisar, failin bilinmesi ve açık olması, kesinlik, bağlayıcılık ve ayrılmazlık, tekrarlanma ve devamlılık, az rastlanan bir fiil olması, mutlaklaştırma, umumileştirme, tahkir etme, failden ziyade fiilin önemsenmesi, yüceltme, failin zikredilmesinden hayâ etme, seciye ve sözün akışına uyma, araştırmaya teşvik, failin dahlinin olmaması, failin çok sayıda olması, vehim uyandırma ve inkâr etme, fiilin kolaylıkla yapıldığını ifade etme başlıklarıyla ele alınmıştır. Her bir başlık altında kâfi miktarda ayet örneklerine yer verilmiş ve bu ayetlerdeki meçhul fiillerin kullanım amaçları belirlenmiştir. Böylelikle yazar, meçhul fiili, faili zikredilmeyen bir fiilden ibaret görme şeklindeki kanaatin yanlış/eksik olduğunu Kur'an üzerinden göstermeyi başarmıştır.

"Kur'an'da Mechûl Fiilin Kur'an'ı Anlamaya Etkisi" başlığını taşıyan ikinci bölümde öncelikle fiilin ma'lûm veya meçhul yapıda kullanılmasının yorum çeşitliliği üzerindeki etkileri tespit edilmiştir. Bu bağlamda bazı fiillerin ma'lûm ve meçhul kıraatlerinin olması, kimi fiillerin benzer muhtevaya sahip iki ayetten birinde ma'lûm diğerinde meçhul yapıda gelmesi, fiilin hem meçhul hem de ma'lûm sîgayı muhtemil olması gibi hususlar Kur'an yorumunu zenginleştiren birer unsur olarak ele alınmıştır. Yine bu bölümde, fiilin ma'lûm ya da meçhul okunması halinde irabın değişmesi ve bunun anlama etkisi, fiilin failinin belirlenmesinde Kur'an'ın iç bütünlüğünün, kıraat vecihlerinin ve mezhep mensubiyetinin rolü incelenmiştir.

Ersöz, mezhep mensubiyetinin, mechûl fiilin failini belirlemedeki etkisine değinirken insanın iyi veya kötü bütün fiillerinin mutlak anlamda failinin sadece Allah

olduğu yönünde bir görüş zikretmiş ve bu görüşü Ehl-i sünnet alimlerine nispet etmiştir. (s. 145) Ancak Ehl-i sünnetin bu konudaki genel kanaati, yazarın burada dile getirdiğinden farklı olarak, fiilin yaratma bakımından Allah'a, kesb bakımından kula ait olduğu şeklindedir. Diğer bir deyişle kişinin fiilinin faili yine kendisidir; ancak bu fiil, Allah tarafından yaratılmıştır. Gerçi çalışmanın satır aralarından (s. 144-148) müellifin, bizim işaret ettiğimiz yukarıdaki görüşten haberdar olduğu üstü kapalı da olsa anlaşılmalıdır. Nitekim müellif, bu noktayı destekleyen *"İnsanın fiillerinin yaratıcısının yine insan olduğu kanaatinde olan Mutezile insanın fiillerini Allah'ın yaratması durumunda..."*, *"Kulların fiillerini Allah'ın takdir ettiği görüşü Mutezile'nin Ehl-i sünnete yönelttiği eleştirilerden bir tanesidir."* (s. 146) gibi ifadelerle yer vermiştir. Muhtemelen müellif *"Ehl-i sünnet âlimleri [...] varlıklardan sadır olan iyi olsun çirkin olsun bütün fiillerin failinin Allah olduğu kanaatindedirler."* (s. 145) cümlesine, 'hâlıkının' yazacağı yerde sehven 'failinin' yazmıştır. Bu itibarla kelâmî açıdan son derece önemli bir meseleye atıfta bulunan bu cümlelerin yeniden düzenlenmesi uygun olacaktır. Zira söz konusu cümle mevcut şekliye, müellifin Ehl-i sünnet alimlerine yanlış bir görüş nispet ettiği izlenimi uyandırmaktadır. Halbûki yukarıda da ifade edildiği gibi müellifin, Ehl-i sünnet'in konuyla ilgili görüşünden haberdar olduğu anlaşılmalıdır.

Bahse konu eserde genel olarak akıcı, anlaşılır ve sade bir dil kullanılmıştır. Bununla birlikte, okuyucunun zihnini yoran ve anlamı takip etmeyi güçleştiren uzun cümlelere de az da olsa rastlanmaktadır. (s. 49 birinci paragraf; s. 82 son paragraf) Yine eserde şu örneklerde görüleceği gibi yer yer ifade bozukluklarına ve cümle düşüklüklerine tanık olunmaktadır: 'Bu işleme "öğelerde değer kayması adını" verilmiştir.' (s. 21); "'فَلِجَ , هُزَلْ , صُرْعَ , زُكَمَ'" kelimeler' (s. 24); 'incelemenin tarafsızlıktan uzak bir şekilde objektif olarak kaleme alındığı' (s. 29); 'yardımcıların yardımını söz konusu olamayacağını' (s. 36); 'Çoğu zaman yaratılışın aslında var olan sıfatların zikredilmesinde meçhul fiil kullanıldığını bu gibi fiillerin failinin belirlenmesi konuşanın çok da yapmadığı şey olduğuna dikkat çekmektedir.' (s. 45) Ersöz'ün eserinden aktardığımız bu tür cümle düşüklüklerinin ve yazım yanlışlarının görülmesinde, müellifin yanı sıra yayın evinin redaksiyon sürecindeki dikkat eksikliklerinin de payı olduğu bir kenara not edilmelidir.

Son söz olarak bize göre yazar, kitabın telifiyle ulaşmak istediği; Kur'an'da meçhul fiilin kullanım amaçlarını belirleme, söz konusu fiilin, ilâhî kelâmın anlamına kattığı zenginliği ortaya koyma ve bu fiilin, Kur'an'ın yorumlanmasında muhatabın önüne açtığı geniş yorum alanını tespit etme hedeflerini gerçekleştirmiştir. Keza müellif, özellikle doğru yoldan sapma/saptırılma, hidayetten alıkonulma gibi kelâmî muhtevaya sahip ayetlerde yer alan meçhul fiillerin anlaşılması ve yorumlanmasında mezhebî aidiyetin son derece önemli bir rolü olduğu hususunu okuyucuya açıkça göstermiştir. Tüm bunlar dikkate alındığında, emek mahsulü olduğunda kuşku bulunmayan eserin, alanına önemli katkılar sağlayacağı ve dil-anlam-yorum ilişkisine ilgi duyan okurlara yeni bakış açıları kazandıracığı söylenebilir.